

4. Наливайко Д. Літературна імагологія: предмет і стратегії / Д. Наливайко // Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 347 с. – С. 91–103.
5. Наливайко Д. Шукаючи єдності зі світом і людьми. Рільке і Русь / Д. Наливайко // Наливайко Д. Україна очима Заходу / Д. Наливайко – К. : Грамота, 2008. – 784 с.
6. Рихло П. Поетика діалогу. Творчість Пауля Целана як інтертекст : монографія / Петро Рихло. – Чернівці : Рута, 2005. – 584 с.
7. Рікер П. Сам як інший / Поль Рікер. – К. : Дух і Літера, 2002. – 458 с.
8. Стус В. Твори : у 4 т., 6 кн. Т. 3., кн. 1 / Василь Стус. – Л. : Просвіта, 1999. – 486 с.
9. Стус В. Твори : у 4 т., 6 кн. Т. 5 (додатк.) / Василь Стус. – Л. : Просвіта, 1998. – 392 с.
10. Целан П. Антологія українського перекладу поезії / Пауль Целан ; упоряд. і передм. П. Рихла. – Чернівці : Букрек, 2001. – 224 с.

УДК 883.3 (09)

*Ірина Комінярська
(м. Кременець)*

ЕТНОМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ГЕРОЯ – ALTER EGO АВТОРА (ЗА РОМАНОМ УЛАСА САМЧУКА “ВОЛИНЬ”)

У статті розглянуто етноментальну модель героя як alter ego автора та національну ідентичність у літературній спадщині Уласа Самчука. З’ясовано особливості художньої інтерпретації такої моделі в його романі “Волинь”.

Ключові слова: етноментальна модель, alter ego, національна ідентичність, світоглядні пошуки письменника.

Комінярская И. И. Этноментальная модель героя – alter ego автора по роману Уласа Самчука “Волинь”. В статье рассматривается этноментальная модель героя как alter ego и национальная идентичность в литературном наследии Уласа Самчука. Определяются особенности художественной интерпретации такой модели в его романе “Волинь”.

Ключевые слова: этноментальная модель, alter ego, национальная идентичность, мировоззренческие искания писателя.

Kominyarska I. M. Ethnomental Model of the Hero as an Alter Ego of the Author (on the Material of Ulas Samchuk’s Novel “Volun”). The article treats the ethnomental model of the hero as an alter ego of the author and national identity in Ulas Samchuk’s literary works. The article establishes the peculiarities of fictional interpretation of such model in the novel “Volyn”.

Key words: ethnomental model, alter ego, national identity, outlooking searches of the writer.

Постановка наукової проблеми та її значення. У процесі осмислення національної ідентичності актуалізується онтологічне буття українського народу, яке ґрунтується на літературних джерелах. Провідна роль у збереженні літературних традицій належить українському письменству, зокрема письменникам-емігрантам, представникам українського зарубіжжя, серед яких Улас Самчук – обдарований прозаїк-традиціоналіст, талановитий публіцист та літературний критик. Письменник належить до тих визначних представників літератури, твори яких назавжди увійшли у скарбницю української та світової літератури. Незаперечним є той факт, що творчість Уласа Самчука тісно переплітається з біографією митця, яку він ідентифікує із поколінням роду та народу. “Ми були свідками подій виняткових..., – зазначає прозаїк у передмові до роману “Юність Василя Шеремети”. – (...) Не зашкодить також бути свідомим, що в сумі причин, що зумовили повстання цих великанських подій, велике місце займає наявність такого простого факту, як поява на кону історичної сцени нас, українців. Нас, як окремої історично діючої духовності, та всього, що з цим поняттям пов’язується” [10, 15].

Прозаїк належить до групи письменників, які опинилися за кордоном та тривалий час вважали своїм культурно-організаційним центром Прагу: “... тут я визрів як письменник, тут появились основні мої писання, тут формувалися мої ілюзії, мої фата-моргани, мої суперечності. Тут пізнав я певне число людей моєї мови, з якими судилося ділити долю і недолю мого життя” [11, 203]. Прозу письменників “празької школи” В. Державин називав вагомою за змістом та цікавою за формою. На відміну від лірики поетів цієї школи, яка була миттєвою формою самовираження, проза глибоко осмислює та багатогранно відтворює життя. “Пражани” витворили довкола себе потужні силові поля українського духу, стали осередком формування нового типу українця, який зумів інтелектуалізувати чуттєву стихію української ментальності, дисциплінував її та надавав українству чіткого спрямування в історіософському осмисленні.

Аналіз основних джерел. Теоретичною основою дослідження є визначення Ю. Ковалівим суті імагології як розділу порівняльного літературознавства: “Предметом вивчення її є функціонування художніх образів і образних систем у різнотипних відношеннях (Я – інший, свій – чужий), їх генеза, встановлення ролі та місця в історії національних та світової літератур, взаємозв’язку із соціальною

дійсністю” [4, 412]. Особливий інтерес для імагології мають традиційні образи, мотиви, етноментальні моделі письменства, переосмислені ним архетипи, еквіваленти певного національного дискурсу в літературах інших країн.

Сьогодні особливе зацікавлення імагологією як літературною наукою здійснюється багатьма науковими центрами в Європі, серед яких “*Studia Imagologica*” (Амстердам), яку очолюють Гуго Дизеринк та Джоеп Лірсен. Вони конкретизують основні поняття та завдання імагології як дисципліни, яка зосереджена на вивченні колективних уявлень про інші етноси та культури. Імагологія відкриває широке поле для дослідження психологічного підґрунтя національних конфліктів та міжкультурних взаємин, а також дискурсивної природи багатьох соціальних і культурних цінностей. У виданні “*Studia Imagologica*” також висвітлюються теми сприйняття американців у Франції та французів у США, німецький образ Нідерландів та Ірландії, британські уявлення про Норвегію як північну утопію тощо [7, 351].

В українській науці цією проблематикою займалися в етнопсихологічному аспекті Володимир Янів [12], а в суто імагологічному – Дмитро Наливайко. Йому належать ґрунтовні дослідження закордонної рецепції України, її історії та культури (“Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст.”, 1998) [6].

У коло наукових проблем і завдань сучасного літературного процесу вписується, на нашу думку, передусім етноментальна модель героя, яку ми пропонуємо розглянути на основі *alter ego* автора.

Мета статті – висвітлити малодосліджену проблему етноментальної моделі героя як *alter ego* автора, яка потребує глибшого наукового дослідження та текстуально акцентована Уласом Самчуком на аспекті утвердження національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Герой літературного твору є головною особою, довкола якої розбудовуються напружені колізії. Головний герой роману Уласа Самчука “Волинь” Володько Довбенко є прототипом письменника. Художній твір концентрує комплекс естетичних і світоглядних засад автора, а персонаж літературного твору Володько Довбенко – виразник світоглядних шукань митця, його *alter ego*. Художньо-естетичні засади творчості У. Самчука пов’язані з особистістю митця, його світоглядно-ментальним життєвим досвідом. На літературну творчість письменника впливали такі фактори: походження; інтенсивне форму-

вання української самосвідомості в юнацький період (1917–1920 рр.); умови становлення У. Самчука як письменника і митця (Німеччина, Прага); співпраця в “Літературно-науковому віснику”, яким керував Д. Донцов, де домінувало художнє втілення ідеї волюнтаристської людини (гордої та сильної, людини дії, яка прагне утвердити себе, свій рід на землі). Такий тип людини – позитивний ідеал Уласа Самчука, який відрізняється від традиційних образів селян М. Коцюбинського, А. Головка, М. Стельмаха, де чітко проглядається культ бідності.

Дотримуючись ідеї органічного взаємозв’язку мистецтва й дійсності, Улас Самчук суттєву увагу звертає на особливості національної ментальності героя. Його герой вирішує екзистенційні основи універсального способу художнього вираження. Саме такий герой зображений в трилогії “Волинь”.

Улас Самчук поселив родину Довбенків на хутір, розповідає про їхнє родинне життя, в якому панує мир, спокій, злагода. У кожного свої обов’язки: батько корчує пні за лісом, “щоб просо вродило, а після пшениця”; мати пішла до млина; старший син Василь пасе корів; менший Володько, який має шість років доглядає найменшого брата Хведота. Змістовий мотив пізнання світу спостерігаємо в руслі національного прагнення персонажа із перших рядків роману. Дитяча цікавість Володьки дізнатися “куди тече та річка” завершується на “найнедоступнішій фортеці, захистниці всіх покривджених дітей – печі”. Відтак, відповідь на це питання герой отримує, пройшовши вже “кусень життєвого шляху”: “Це царство, в якому колись царював Володько, той, що ходив шукати місця, куди тече річка. Це ж Лебедщина. Це місце, де родились перші думи, де пережив перші пригоди життя, де знайомий кожний горбик, кожна долина, кожна верба. ...Він знає, куди тече річка. Але його мучать ще інші сумніви. І хто підкаже, де істина?..” [9, 374].

У роки лихоліття (Перша світова війна та революція) Володько в роздумах шукає правду та “справжню віру свою, тверду, мов камінь, і непохитну, мов гори. Він мусить чути, бачити і пізнати істину”, осмислює місце і роль українця у Всесвіті. Він немає сумніву, що його народ – “чесні, здорові, повні соків життя люди, ті борці за поступ і володіння, ті вузли, що в’яжуть народ і землю воєдино” [9, 144] – буде жити у своїй державі. Матвій Довбенко (батько Володьки) – господар своєї землі, сильна вольова людина, яка переконана, що

війна не страшна, а страшно те, що односельчани покинуть свої обжиті місця і на них утвориться руїна, коли прийде фронт: “Це ваша земля, яка ссала впродовж віків вашу і ваших дідів-прадідів кров. Діти ваші ростуть, і вони мають замінити вас на цих місцях... Все зникне! Нас випхнуть на шлях, мов ту черву, затопчуть у багно... Верніться!” [9, 238]. Сам герой дивувався, де взялися такі слова – слова правди й мудрості. Володькові радісно чути “розумування” батька, син усвідомлює, яка непереможна воля жити в українців, всупереч всьому і “не тільки жити, а рости, ширитись”.

Пізнання героєм себе частинкою Всесвіту, частинкою роду людського, частинкою українського народу та продовжувачем роду Довбенків спонукає Володьку до думки-відчуття та думки-усвідомлення національної ідентичності. У центрі роману допитливий селянський син Волині (“Куди тече та річка”), психологію якого Улас Самчук моделює відповідно до архетипу героя, що художньо визначає процес становлення особистості. Семирічний Володько мріє про далекий світ – світ просторого і великого життя, його бажання “тонуть у мороці думки”, рід його походить від тих, що “з самого дна, з найглибшого мороку здіймаються наверх, бадьоро підносять голову” [9, 178] та йдуть завжди уперед. Хлопець переконаний, як і його батько, що необхідно вчитися, “брати знання з-під ніг оберемками” та пізнавати життя.

Манера оповіді письменника спрямована на оцінку хронотопу героя прози. Для Володьки взірцем твердості духу та могутності волі є батько, який сидів “мов камінь” і ніяка війна не могла зрушити цього господаря з місця, не могла вирвати його коріння. Роздуми головного героя охоплені сумнівами про правду, про Бога, про віру, про революцію та ін. Володько з усією переконливістю просить не руйнувати його віри в Бога і не руйнувати його святості та щиро вірить у майбутнє свого народу. У такі хвилини сумніву письменник вимальовує героя в храмі, де залишилися “сліди та запах війни”. Саме в стінах монастиря письменник підводить героя до висновку, що ще “не час спотикатися і падати”, що Україна є “державою духа і віри. Іди вперед і будь... Зазначи своє буття вогнем нової віри, розложеним на попелищі старого вогнища. Іди і будь!” [9, 319]. Як бачимо, що авторський акцент етноментальної моделі героя зосереджено на духовності героя, яка передається інтелектуальною наповненістю його думок та почувань.

Володько тонко відчуває струни смачної, розкішної, п'янючої землі, вона "сон мільйонів поколінь, казкове привабливе єство, містична сила космосу, наснага слабих і дужих. Золото, краса, любов, молодість і вічний учитель мудрості!" [9, 181]. Земля попереджає героїв, щоб вони не впустили до своєї душі "бацилу розладу". Головний персонаж – Володько – вірить у кращу "майбутність" і це дає йому силу тверезо мислити і бути оптимістом. Ці філософські ідеї пропагував справжній син свого батька, син Матвія, "син землі дідів і прадідів" – головний герой роману і наступник свого батька. Володько вступає у боротьбу, бореться по-своєму, по-довбенківськи, як істинний продовжувач батькової справи, носій сутності українства в нових історичних умовах.

Володько ("Волинь") – герой активної вдачі, який в житті керується більше розумом, ніж почуттями. Йому притаманна здатність до самопожертви, відмови від особистого заради вищих духовних ідеалів та цінностей, його цікавлять не особисті, а громадські проблеми. Улас Самчук надає високої активності життєвій і громадській позиції своїм героям, створюючи новий громадсько-патріотичний тип характеру.

Висновки. Письменник художньо-філософськи трактує етноментальну модель героя через збереження національного обличчя народу, наступності поколінь, відповідальності батьків за майбутнє своїх дітей, любові до рідної землі та Батьківщини. Саме такий герой постає в Уласа Самчука. Він – сильна особистість, якому притаманна національна свідомість, загострене почуття особистої відповідальності за долю народу, нації, за її духовне зростання.

Отже, етноментальна модель героя ґрунтується на світоглядних пошуках письменника, що базуються на безмежній любові до землі та народу в аспекті утвердження національної ідентичності.

Перспективи дослідження. Оскільки будь-який етап історико-літературного процесу може бути актуалізованим як база подальших філософсько-естетичних пошуків, то цілком закономірно, що і літературна спадщина Уласа Самчука потребує більшої уваги. Це зокрема стосується літературознавчих студій, що вимагають більш ґрунтовного вивчення художнього слова представників українського зарубіжжя.

Література

1. Гром'як Р. Феномен Уласа Самчука в українській літературі / Р. Т. Гром'як // Культура, політика, інтелігенція. Публіцистика. – Т., 1996. – 108 с.
2. Забужко О. Українство як філософська проблема на сучасному етапі / О. Забужко // Слово і час. – 1992. – № 8. – С. 29–35.

3. Кульчицький О. Світовідчуття українця / О. Кульчицький. Українська душа. – К. : Фенікс, 1992. – 128 с.
4. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Т. 1 / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ Академія, 2007. – 608 с.
5. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Т. 2 / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ Академія, 2007. – 622 с.
6. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика / Д. Наливайко. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 347 с.
7. Порівняльне літературознавство: підручник / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 430 с.
8. Руснак І. Є. Художня історіософія Уласа Самчука : монографія / І. Є. Руснак. – Вінниця : “Державна картографічна фабрика”, 2009. – 368 с.
9. Самчук У. Волинь: [роман у трьох частинах] / У. Самчук. – Острого-Львів : Вид-во НаУОА, “Спалах”, 2005. – 632 с.
10. Самчук У. Юність Василя Шеремети : [роман] / У. Самчук. – Рівне : Волинські обереги, 2005. – 328 с.
11. Самчук У. О. На білому коні. На коні вороному: Спомини і враження : у 2 ч. / У. О. Самчук. – Острого-Луцьк : Вид-во НаУОА, ПВД “Твердиня”, 2007. – 424 с.
12. Янів В. Нариси з української етнопсихології / В. Янів. – Мюнхен : УВУ, 1993. – 217 с.

УДК 821.161.109

*Елена Курбакова
(г. Нижний Новгород)*

ОБЪЕКТ ИРОНИИ В Авантюрном сюжете повести А. С. ПУШКИНА “МЕТЕЛЬ”

В статье анализируется пушкинская ирония с точки зрения ее объекта. Объектом иронии в повести А. С. Пушкина “Метель” являются мысли и чувства героев, склонных к решению добиться своего “благополучия” путем авантюры. По Пушкину, блуждание в “метели” является проявлением динамики поиска смысла жизни, однако обретение счастья предполагает готовность к покаянию – способность героя извлечь уроки из каждого своего поступка.

Ключевые слова: авантюра, сюжет, проза, ирония, объект, динамика, статика, покаяние.

Курбакова О. В. Об’єкт іронії в авантюрному сюжеті повісті О. С. Пушкіна “Заметіль”. У статті проаналізовано пушкінську іронію з позиції її об’єкта. Об’єктом іронії в повісті О. С. Пушкіна “Заметіль” є думки і почуття героїв, схильних до рішення домогтися свого “благополуччя” шляхом авантюри. За Пушкіним, блукання в “заметілі” є проявом динаміки пошуку сенсу життя,